

23. О мерах по совершенствованию государственного управления в области безопасности Российской Федерации [Электронный ресурс] : Указ Президента Российской Федерации от 11 марта 2003 г. № 308. – Режим доступа : <http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.html?id@fsbNra.html>.

24. О Государственной границе Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 1 апреля 1993 г. в редакции от 19 июля 1997 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1997. – № 46. – Ст. 5339.

25. О Пограничной службе Российской Федерации : Федеральный закон от 7 апреля 2000 г. № 55-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pvrf.narod.ru/dok/1991/dok17>.

26. СД АДПСУ. – Инв. 7409. – Спр. 79. – Т. 4.

27. О государственной границе Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 5 ноября 1992 г. № 1908-ХП // Ведомости ВС Республики Беларусь. – 1992. – № 31. – Ст. 509.

28. О Пограничных войсках Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 5 ноября 1992 г. № 1911-ХП // Ведомости ВС Республики Беларусь. – 1992. – № 31. – Ст. 511.

УДК 348.98

О. В. Карнаухов, кандидат юридических наук,
доцент кафедры криминально-правовых дисциплин
Академии митной службы України

ОСНОВЫ МЕТОДОЛОГИИ КРИМИНАЛИСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕНИЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розглянуто проблемні питання формулювання основ методології криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Проаналізовано думки вчених-криміналістів і методологів. Запропоновано новий спосіб подолання цієї наукової та практичної проблеми. Зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення; розслідування; кримінальні правопорушення; система; системний підхід; імператив; імперативний; організаційно-кадрове, технічне, нормативно-правове, інформаційно-методичне забезпечення; методологія.

Rассмотрены проблемные вопросы формулирования основ методологии криминалистического обеспечения расследования уголовных правонарушений. Проанализированы мнения ученых-криминалистов и методологов. Предложен новый подход для разрешения этой научной проблемы. Сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: криминалистическое обеспечение; расследование; уголовные правонарушения; система; системный подход; императив; императивный; организационно-кадровое, техническое, нормативно-правовое, информационно-методическое обеспечение; методология.

In the article considered problem questions of formulation of bases of methodology of the criminalistics providing of investigation of criminal offences. Opinions of scientists of criminal lawyers and methodologies are analysed. The new approach to solve scientific and practical problem. Corresponding conclusions.

Key words: criminalistics providing; investigation; criminal offences; system; approach of the systems; imperative; imperative; organizationally-skilled, normatively-legal, informatively-methodical hardware, methodology.

© О. В. Карнаухов, 2013

Постановка проблеми. Для практичної діяльності органів, які протидіють злочинності, особливе значення має розробка основ методології криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у криміналістичній науковій літературі, тому їй приділялася суттєва увага.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над окремими аспектами зазначеної проблематики плідно працювали такі відомі вчені-криміналісти, як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Е. К. Горячев, А. Ф. Волинський, В. А. Волинський, А. В. Іщенко [1], Н. Д. Іщенко, І. О. Ієрусалимов, В. Г. Коломацький, А. В. Старушкевич, В. В. Чурпіта та ін.

Окремі питання розслідування кримінальних правопорушень опрацьовували: К. І. Беляков [2], В. І. Галаган [3], Н. С. Карпов [4], Ю. В. Попов [5], П. В. Цимбал [6], Д. І. Сулейманов [7], Є. Д. Лук'янчиков [8], В. В. Лисенко [9], І. О. Ієрусалимов [10], А. Ф. Волинський, В. А. Волинський, К. Е. Дьомін, Д. А. Ісхизов, Д. В. Пузанков, П. Т. Скорченко та ін. Розглядаючи питання досудового розслідування кримінальних правопорушень, такі дослідники-криміналісти, як В. В. Матвієнко, Л. П. Паламарчук, О. В. Таран, Ж. В. Удовенко, А. В. Хірсін, у дисертаційних працях розвинули теоретичні уявлення про зміст і запропонували подальші напрямки наукової розробки цього виду діяльності. Але недостатньо приділено уваги суттєвим питанням методологічного характеру.

Мета статті – спроба формулювання загальних рис методологічних основ криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що підставою виникнення теорії криміналістичного забезпечення, як і будь-якої іншої теорії, стають її передумови, які за своїм характером базисні, виражені в її мові, включені до її структури, стали її “тканиною” [11].

Ми цілком погоджуємося з І. О. Ієрусалимовим, що створення цілісної й завершеної теорії криміналістичного забезпечення – об’єктивна необхідність, вона цілком відповідає прогресивному розвитку як системи окремих теорій, пов’язаних із розкриттям, розслідуванням та відверненням злочинів, так і безпосередньо потребам слідчої практики.

Автор згоден з думкою А. В. Іщенка, І. П. Красюка, В. В. Матвієнка про те, що криміналістичне забезпечення розслідування злочинів слід розглядати як складне, багатопланове, комплексне поняття, головний зміст якого – самостійна специфічна діяльність учених-криміналістів і практиків щодо розробки нових, застосування відомих науково-технічних досягнень, а також їх упровадження в практику розслідування злочинів для оптимального виконання її завдань [12].

Формулюючи основи методології криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, слід виходити зі змісту поняття “методологія”, що трактується, як (від метод + -логія) 1) учення про методи наукового пізнання; 2) сукупність прийомів, методів, які приймаються в науковому пізнанні світу і практичної діяльності (наприклад, метод лінгвістичного дослідження) [13, 429]; 3) вчення про структуру, логічні організації, методи й засоби діяльності; методологія науки – вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання [14, 720].

Один із видатних учених, праці якого стали підґрунтям сучасної методології, О. О. Богданов у своєму фундаментальному дослідженні “Тектологія” сформулював основні ідеї організації систем та їх діяльності, виокремив основні регулівні механізми (організації діяльності), які розподілив на: механізм, що формується; механізм, що регулює; умови існування, а саме сталість і організованість форм, з яких, у свою чергу, виділяє окремі механізми, такі як кон’югація (від лат. conjugatio – з’єднання), ланцюговий зв’язок, інгресія (від лат. ingressio – входження), дезінгресія, окремі комплекси, рухома рівновага, прогресивний

підбір, кількісну та структурну сталість, закон відносного супротиву, закон найменших у виконанні практичних завдань, структуру, систему рівноваги [15].

Вважаємо, що будова системи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень цілком відповідає критеріям, які запропонував О. О. Богданов. З погляду понять, якими він оперував, можемо стверджувати, що механізм, який формується, – це криміналістичне забезпечення, а механізм, що регулює, – це взаємозв'язок і взаємозалежність складових системи криміналістичного забезпечення, кожна з яких, у свою чергу, має сталу й організовану (самостійну) форму.

Окрім цього, одночасно працюючи, складові системи криміналістичного забезпечення перебувають у стані кон'югації, вони частково входять одна в одну (інгресія), а саме працездатність однієї складової частково вирішується за рахунок іншої, що значно зміцнює їхній зв'язок, хоча за своїм змістом вони самостійні (дезінгресія). Інші критерії також працюють, тому що вони є умовами існування будь-якої системи взагалі і конкретно системи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

Наприклад, як ми раніше зазначали в попередніх публікаціях, логіка побудови системи діяльності з криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень ґрунтується на тому, що складові цієї системи не суперечать одна одній, а в ході одночасної роботи всіх складових народжується новий результат, який сприяє досягненню мети кримінального судочинства.

Система криміналістичного забезпечення складається з таких частин: нормативно-правове забезпечення; організаційно-кадрове; технічне; інформаційно-методичне. Центральне в цій системі нормативно-правове забезпечення, яке дає дозволи, забороняє або вказує на правильність дій чи бездіяльності тощо (інгресія). Розслідування кримінальних правопорушень, будучи суворо регламентованим кримінальним процесуальним законом, здійснюється в чітких правових рамках, отже й криміналістичне забезпечення має реалізовуватися відповідно до правових норм.

Нормативно-правове забезпечення, що виділено в окрему складову, одночасно врегульовує питання організації й законності дій посадових осіб правоохоронних органів під час виконання ними своїх обов'язків, окремо врегульовує питання законності використання технічних засобів, без яких дуже часто неможливо розслідувати кримінальні правопорушення, крім цього, без посилання на нормативно-правові акти як на матрицю законності дій посадових осіб та компетентних органів, неможливо створювати бази даних, надавати методичні рекомендації, які відповідно до чинного законодавства, мають містити раціональні способи розв'язання складних практичних ситуацій тощо.

Організаційно-кадрове забезпечення, крім нормативно-правового, тісно пов'язано з технічним та інформаційно-методичним забезпеченням у таких питаннях: хто, за яких умов користуватиметься технічними засобами, створюватиме бази даних та надаватиме методичні рекомендації.

Технічне забезпечення передбачає для правозастосовувачів послуги, які б сприяли виявленню осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, воно пов'язане не лише з нормативно-правовим забезпеченням, але й з організаційно-кадровим, яке вирішує питання щодо компетенції осіб, які задовольняють потреби органів кримінальної юрисдикції, та з інформаційно-методичним забезпеченням у питаннях удосконалення способів виявлення та фіксації доказів з можливістю надання методичних рекомендацій.

Але при цьому кожна вищезазначена складова системи криміналістичного забезпечення є самостійним видом діяльності (дезінгресія).

Логічність та дієвість побудованої системи криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування кримінальних правопорушень відповідають і критеріям, що їх запропонував А. М. Новіков та об'єднав у методологічній схемі:

1. Характеристика діяльності: особливості, принципи, умови, норми діяльності.
2. Логічна структура діяльності: суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи, результат діяльності.

3. Структура діяльності в часі: фази, стадії, етапи діяльності [16, 24].

Ми не ставимо завдання в цій статті проаналізувати і сформулювати всі з вищезазначених наукових понять. Деякі з них ми розглянули у попередніх публікаціях. Так, виокремлено принципи криміналістичного забезпечення, а саме: принцип законності, принцип достатньої різноманітності чи криміналістичної достатності, принцип необхідної єдності чи цілісності системи криміналістичного забезпечення, принцип конкретності. Ми зауважуємо можливість їх застосування у визначенні методологічних основ сучасних організаційних теорій, у тому числі теорії криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. На нашу думку, серед критеріїв діяльності слід зазначити не результат, а мету, тому що, проєктуючи діяльність, ми можемо сформулювати лише його уявний образ.

Відповідно до загальних умов методології, в тому числі методології практичної діяльності, інваріантний [14, 428] для будь-якої діяльності такий набір груп умов: мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні [16]. При цьому, по-перше, ми вважаємо за необхідне розглядати їх не як умови, а як окремі види діяльності, по-друге, до структури діяльності з криміналістичного забезпечення не слід включати мотиваційні та фінансові складові, оскільки вони перебувають поза компетенцією суб'єктів криміналістичного забезпечення.

Структуру діяльності з криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень ми не поділяємо на стадії, фази чи етапи, тому що ця діяльність повинна відбуватися постійно, а будь-яка перерва в її змінах призведе до того, що стан криміналістичного забезпечення не задовольнятиме не лише потреби розслідування кримінальних правопорушень, але й вимоги суспільства взагалі.

Аналізуючи логічну структуру теорії діяльності з криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, зупинімося на таких категоріях, як суб'єкт, об'єкт, предмет [13; 14; 17; 18]. Беручи за основу беззаперечність енциклопедичних уявлень про зміст цих понять, вважатимемо, що формування основ методології теорії діяльності з криміналістичного забезпечення потребує формулювання цих наукових категорій у її контексті.

Також ми вважаємо за необхідне додати до запропонованої методологічної схеми таку складову діяльності, як функція, що вказує на напрям діяльності і формує уявлення про бажаний результат.

Функція (від лат. *functio* – відправлення, діяльність) – 1) призначення, роль, завдання об'єкта у певній системі відношень; 2) роль громадської організації чи групи по відношенню до суспільства (наприклад, функція держави); 3) обов'язок, коло діяльності, робота (службові функції) [13].

При цьому функцією криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень можна назвати формування всіх необхідних умов (відповідно до змісту криміналістичного забезпечення), що мають забезпечувальний характер, які б сприяли законному проведенню криміналістичних і кримінальних процесуальних дій під час розслідування кримінального правопорушення і прийняттю органами кримінальної юрисдикції законного й справедливого остаточного рішення у провадженнях про кримінальні правопорушення.

Визначаючи завдання, які виконує криміналістичне забезпечення розслідування

кримінальних правопорушень, слід установити, у зв'язку з чим постало питання, що є ґрунтом для його вирішення. Вирішуючи його, ми виходимо з того, що завдання криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, цілком відповідаючи завданням криміналістики, обмежуються метою кримінального судочинства, що не є предметом даної статті, а споживачем цієї продукції є суспільство, яке сприймає його результати безпосередньо, коли результати розслідування кримінального правопорушення прямо впливають на окремих членів суспільства та опосередковано на все суспільство через існуючі на той момент суспільні відносини.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Формуючи основи методології криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, ми повинні виходити з раціоналізації видів забезпечення цієї діяльності, обмежуючи їхню кількість лише такими, які б у конкретному визначенні давали конкретний результат і відповідали б таким критеріям, як предметність, повнота, несуперечність, можливість інтерпретації, перевірність, достовірність.

Формуючи основи методології криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, слід виходити не лише з уявлень про зміст системи криміналістичного забезпечення, а також з наукових ідей учених-криміналістів та фахівців-методологів про структуру, засоби, умови тощо, організації діяльності взагалі і криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень зокрема, взаємодію окремих її складових, що впорядковують систему та продукують новий результат.

Література

1. Ищенко А. В. Научное обеспечение практики борьбы с преступностью / А. В. Ищенко, Н. С. Карпов. – К. : Центр учебной литературы, 1999. – 110 с.
2. Беляков К. И. Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / К. И. Беляков. – К., 1993. – 23 с.
3. Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Галаган Владимир Иванович – К., 1992. – 239 с.
4. Карпов Н. С. Использование передового опыта органов внутренних дел по раскрытию преступлений с целью совершенствования криминалистической тактики и методики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Карпов Никифор Семенович. – К., 1989. – 175 с.
5. Попов Ю. В. Совершенствование информационного обеспечения следственной деятельности органов внутренних дел на основе использования методов информатики : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Ю. В. Попов. – К., 1989. – 19 с.
6. Цимбал П. В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Цимбал Петр Васильевич. – К., 1992. – 195 с.
7. Сулейманов Д. И. Концептуальные основы использования информации при раскрытии преступлений : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Д. И. Сулейманов. – К., 1997. – 190 с.
8. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Лук'янчиков Євген Дмитрович. – К., 1997. – 460 с.

9. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Лисенко Володимир Васильович. – К., 1997. – 428 с.

10. Иерусалимов И. А. Информационное обеспечение научно-технических достижений в расследовании преступлений : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Иерусалимов Игорь Александрович. – К., 1997. – 239 с.

11. Косолапов В. В. Информационно-логический анализ научного исследования / Косолапов В. – К. : Наукова думка, 1968. – 147 с.

12. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К. : НАВСУ, 2002. – 212 с.

13. Современный словарь иностранных слов. – М. : Мартин, 2005. – 847 с.

14. Новый энциклопедический словарь. – М. : Рипол классик, 2005. – 1455 с.

15. Богданов А. А. Тектология (Всеобщая организационная наука) : в 2-х кн. / редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. / Отд-ние экономики АН СССР. Ин-т экономики АН СССР. – М. : Экономика, 1989. – Кн. 1. – 304 с.

16. Новиков А. М. Методология / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : СИН-ТЕГ, 2007. – 668 с.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінськ ; ВТФ Перун, 2001. – 1440 с.

17. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.

